

НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ
АГРОТЕХНОЛОГІЙ, СЕЛЕКЦІЇ ТА
ЕКОЛОГІЇ

Матеріали

XII науково-практичної інтернет-конференції

«АКТУАЛЬНІ НАПРЯМКИ ТА ІННОВАЦІЇ У ВИРІШЕННІ ПРОБЛЕМ ГАЛУЗІ РОСЛИННИЦТВА»

присвячена 180 річчю з дня народження
професора АНАСТАСІЯ ЄГОРОВИЧА ЗАЙКЕВИЧА

5 травня 2022 року

м. Полтава

ПОЛТАВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Кафедра рослинництва
ПОЛТАВСЬКА ДЕРЖАВНА СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКА
ДОСЛІДНА СТАНЦІЯ ІМЕНІ М. І. ВАВИЛОВА
ІНСТИТУТ РОСЛИННИЦТВА ІМЕНІ В.Я. ЮР'ЄВА НААН
УСТИМІВСЬКА ДОСЛІДНА СТАНЦІЯ РОСЛИННИЦТВА
ІНСТИТУТ АГРОЕКОЛОГІЇ І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ НААН
ДОСЛІДНА СТАНЦІЯ ЛІКАРСЬКИХ РОСЛИН
ПОЛТАВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ЕКОНОМІКИ ТА ТОРГІВЛІ
ЛУБЕНСЬКИЙ КРАСЗНАВЧИЙ МУЗЕЙ
ІМЕНІ ГНАТА СТЕЛЛЕЦЬКОГО

Матеріали XII науково-практичної інтернет-конференції
«Актуальні напрямки та інновації у вирішенні проблем галузі
рослинництва» присвячена 180 річчю з дня народження
професора АНАСТАСІЯ ЄГОРОВИЧА ЗАЙКЕВИЧА

(5 травня 2022 року)

ЗМІСТ

СЕКЦІЯ 1. БІОГРАФІЧНІ СТУДІЇ А.Є. ЗАЙКЕВИЧА, ЙОГО ВНЕСОК У РОЗВИТОК НАУКИ	7
Гангур В.В., Маренич М.М.	
Життєвий шлях та професійні здобутки Анастасія Єгоровича Зайкевича	7
Самородов В.М., Поспелов С.В.	
Полтавська складова творчої спадщини А.Є. Зайкевича (1842-1931)	9
Антоненко М.О., Антоненко О.А., Дяченко Т.М.	
Духовна і соціальна спадщина Анастасія Зайкевича	16
СЕКЦІЯ 2. РОСЛИННИЦТВО	20
Алейнік Л.М., Дикань О.Б., Гангур М.В.	
Структура урожайності сочевиці залежно від технології вирощування в Лівобережному Лісостепу	20
Баган А.В.	
Мінливість ознак продуктивності сортів ячменю ярого	22
Бараболя О.В.	
Вплив агротехнічних заходів на врожайність пшениці озимої	24
Гангур В.В., Єремко Л.С., Лень О.І.	
Оптимізація норми висіву пугу у зв'язку зі змінами клімату	27
Гангур В.В., Єремко Л.С.	
Оптимізація поживного режиму сої як основа підвищення продуктивності	29
Глушенко Л.Д., Лень О.І., Сокирко М.П.	
Вирощування пшениці озимої у безмісних посівах і своєрідності та якості її зерна	33
Глушенко Л.Д., Лень О.І., Сокирко М.П.	
Динаміка показників якості зерна кукурудзи за різноманітних систем удобрення	35
Жиліна Т.Б., Поспелова Г.Д., Нечипоренко Н.І., Коваленко Н.П.	
Аналіз актуальних фітопатологічних проблем гороху	38
Коваленко Н.П., Поспелова Г.Д., Усов Ю.В., Шацька Л.Ю.	
Сучасні технології виробництва посадкового матеріалу суниці садової	41
Коваленко Н.П., Поспелова Г.Д., Баранник Т.С., Пугач Т.А.	
Основні мікотоксини грибів роду <i>fusarium</i> sp.	44
Колосович М.П., Колосович Н.Р.	
Особливості вирощування сорту Астрагалу шерстистоквіткового фаворит	47
Короткова І.В.	
Особливості використання КАС при вирощуванні зернових культур	50
Куценко О.О., Дем'янюк О. С., Кічигіна О.О., Куценко Н.І.	
До методики оцінки схожості та енергії проростання свіжозібраного насіння звичайного	54
Ласло О.О., Ткачук О. П.	
Гумати у системі удобрення кукурудзи на зерно	57
Литвиненко О., Нечипоренко Н.І., Поспелова Г.Д.	
Альтернативи культурних рослин	60
Мариніч Л.Г., Сокирко М.П., Кавалір Л.В.	
Вплив ширини міжрядь на формування кормової та насіннєвої продуктивності стоколосу безостого	65
Мариніч Л.Г., Сокирко М.П., Кавалір Л.В.	
Формування кормової продуктивності стоколосу безостого залежно від сортових особливостей	67

3. Горденко С. Багатограння діяльності Анастасія Єгоровича Зайкевича на теренах України. Наукові записки з української історії. 2019. Вип. 46. С. 129–136.

4. Історія промислової культури цукрових буряків. Режим доступу: https://vuzlit.com/461120/istoriya_promislovoyi_kulturi_tsukrovih_buryakiv.

5. Павловский И. Ф. Краткий биографический словарь ученых и писателей Полтавской губернии с половины XVIII века. Полтава, 1912. С. 72.

6. Самородов В. М. Зайкевич Анастасій Єгорович. Енциклопедія Сучасної України. Київ: НАН України, 2010. Т. 10. С. 116.

УДК 378.2 : 631.5/9:63.001.5 «18/19» Зайкевич

ПОЛТАВСЬКА СКЛАДОВА ТВОРЧОЇ СПАДЩИНИ А.Є. ЗАЙКЕВИЧА (1842-1931)

Самородов В.М., доцент кафедри захист рослин

e-mail: kafedra_zahystu-roslyn@ukr.net

Поспелов С.В., доктор сільськогосподарських наук, професор, заідувач кафедри землеробства і агрохімії ім. В.І. Сазанова

e-mail: sergii.pospelov@pdaa.edu.ua

Полтавський державний аграрний університет

Викладено найбільш повне систематизоване авторське бачення творчої долі класика української аграрної науки А.Є. Зайкевича на прикладі його зв'язків із своєю малою батьківщиною – Полтавищиною. Констатовано синергізм цих стосунків, їх різнопланова складова, творчий зміст якої залишається актуальним.

Лубенщина. Саме тут, у 1842 р. на хуторі Матяшівський Лубенського повіту Полтавської губернії народився А.Є. Зайкевич [4]. Тож не дарма його колишній студент, а згодом видатний громадський діяч і меценат Євген Чикаленко завжди називав Зайкевича «Лубенським українцем». У Лубнах, в знаному Вищому навчальному училищі Зайкевич здобув спеціальну освіту.

У подальшому, постійно живучи на Посульщині, Зайкевич разом із сином та сестрою приймав участь в роботі Лубенського, Засульського та Снігинського сільськогосподарських товариств. Головна ж складова тогочасного життя знаного аграрія зосереджувалась на дослідницькій діяльності. Спершу вона проходила у селі Снігин [1, 3, 4]. Тут у долині річки Сули на власній землі родового хутора Зайкевич проявив себе як селекціонер, працюючи із цілою низкою культур [1, 3]. З деякими із них, такими як англійська м'ята, інтродукційно-селекційну роботу він почав раніше, ще у 1886 році. Згодом же, вона була розширена, і за її результатами створено перший український сорт

м'яти Мітчам. Крім нього, тут були виведені високоментольна м'ята № 541 та м'ята Полтавська.

На Дослідному полі у Снітині, Зайкевич та його син Роман, розпочали роботи з поліпшення кормових буряків сортів Мамут та Ідеал Кірше, цикорію кореневого сорту Магдебургський та люцерни посівної В. Грімма.

Навесні 1910 р. усі згадані роботи почали проводитися у власному господарстві Зайкевича у Солониці. Тоді воно стало філією Харківської селекційної станції і називалось «Селекційна станція з виведення бурякового насіння». Створена власним коштом Зайкевичів, ця філія від 1920 по 1922 рр. була перетворена на Солоничку дослідну, а згодом, від 1922 по 1930 рр. діяла як Солоничка селекційна дослідна станція. На станції велась селекція кормових коренеплодів (буряки та морква), картоплі, потюну [1], розроблялись технології вирощування конюшини та буркуну [3]. Серед найбільших досягнень Станції і головно її очільника було виведення тут нового сорту люцерни посівної Грімм-Зайкевич. Саме під такою назвою він був зареєстрований у 1926 р. Наркомземом УСРР [3].

У лубенський період свого життя Зайкевич прислужився Україні не лише вище згаданими напрацюваннями науково-організаторського характеру. До них слід віднести і його участь в створенні освітніх та наукових установ, які уклали Лубенщину. Коли у 1885 р. Лубенське земство спромоглося на відкриття місцевої сільськогосподарської школи, то до цієї справи залучили і Зайкевича. У 1891 р. школу було відкрито, нині це знаний Лубенський лісовий коледж НУБіП. Ще однією самобутньою науковою аграрною установою, до «народження» якої причетний Зайкевич, була Дослідна станція з культури лікарських рослин у Лубнах. У 1925 р. її перевели у с. Березоточа Лубенського району. Від 1916 р. і по сьогодні Станція продовжує підтримувати вікові традиції краю в царині лікарського рослинництва [1, 4]. Цим самим її діяльність підтверджує далекоглядність та прозорливість Зайкевича.

Лохвичина. Коли у 1887 р. постало питання про складення проекту дослідного поля Лохвицького сільськогосподарського товариства, першим, до кого звернулися його організатори, був Зайкевич. Спершу стояло питання про відкриття Поля в мастку вченого на Лубенщині. Згодом від цієї ідеї відмовилися, та не дивлячись на це, ідейним натхненником справи лохвичани вважали саме Зайкевича. За це вони пошанували його обранням у 1913 р. почесним членом Лохвицького сільськогосподарського товариства.

Миргородщина. Знавець кустарних промислів Полтавщини та розробник програм досліджень керамічних виробництв краю, Зайкевич був причетний до організації та відкриття у 1896 р. у Миргороді художньо-промислової школи імені М.В. Гоголя – ушанованого Миргородського керамічного технікуму імені М.В. Гоголя [1, 3, 4]. Вже 125 поспіль цей заклад освіти готує кадри керамологів усієї України.

Зінківщина. Із ініціативи Зайкевича у селі Міські Млини 1890 р. було відкрито Дослідне поле із вивчення впливу мінеральних добрив (селітра) на урожайність та якість турецького тютюну. І хоч воно проіснувало не довго,

Зайкевич майстерно використав його наробок, як і напрацювання усієї галузі тютюнництва повіту, узагальнив їх досвід у спеціальній присвяченій цьому брошурі [2]. У ній вчений виклав власне бачення поліпшення місцевого тютюну.

Полтавське губернське земство. На його прохання, у 1887 р. Зайкевич склав програму для збирання попередніх відомостей «Про кустарну промисловість у Полтавській губернії». Від 1887 по 1880 рр. Анастасій Єгорович провів дослідження у Миргородському повіті, а згодом у Лохвицькому, Зіньківському та Полтавському повітах [1]. За цей час вчений побував у більшості гончарних осередків, ретельно вивчив промисел. Він описав його економічне становище, технологію та звичаї майстрів. За наслідками згаданих експедицій вчений одним із перших започаткував зазначати прізвища авторів керамічних робіт. За вказаними матеріалами Зайкевичем була написана праця «О гончарном производстве». На жаль, вона не була віддрукована. Її доля і по сей час залишається не з'ясованою. Можливо, її рукопис втрачено назавжди. Що ж до іншої праці із питань керамології – альбому «Мотивы Малороссийского орнамента гончарного производства», то вона побачила світ у 1883 р. і відтоді увійшла до золотого фонду українського народного мистецтва. Згадане видання – перша в українській керамології праця з проблематики традиційного гончарства, подібного якому до того часу не було видано в жодній країні світу. За період згаданих досліджень Зайкевич зібрав унікальну колекцію гончарних глин Полтавщини, майже 200 зразків, а також колекцію череп'яного і полив'яного посуду гончарів губернії – близько 300 зразків. Переважно це були мальовані опішнянські миски.

У 1881 р. за дорученням Земства вчений був залучений до складення плану організації стратегічних досліджень та опрацювання їх програм. За цю, виконану бездоганно і ретельно, справу Полтавське губернське земство 10 жовтня 1881 р. винесло йому подяку.

Полтавське товариство сільського господарства. Із перших років створення цього, одного із найстаріших та авторитетніших вітчизняних галузевих об'єднань, Зайкевич брав активну участь в його роботі. Спершу на рівні члена-кореспондента, а згодом – дійсного члена. Від 1886 р. його було обрано почесним членом Товариства [1, 6]. Цим самим вчений був пошанований «За полезную деятельность и помощь Обществу» [6]. Крім цього, його обирали своїм почесним членом філіальні відділення товариства – Кобеляцьке, Лохвицьке та Лубенське. І це не випадково, адже зв'язки Зайкевича із згаданими об'єднаннями стосувались багатьох нагальних для того часу питань, які стосувалися модернізації аграрного виробництва, покращення його провідних галузей – тваринництва та рослинництва [1, 3, 4, 6, 10].

Саме для підняття рівня ведення у губернії вівчарства Зайкевич вперше в засіданні Товариства у 1865 р. запропонував організацію експедицій до Бухари з метою завезення звідти на Полтавщину племінних каракулевих овець для покращення ними місцевих грубововняних порід. Із цією метою за 25 років (починаючи від 1888 р.) Товариство спорядило до Середньої Азії вісім

експедицій та завезло майже 2500 чистокровних каракулів на суму близько 100 тисяч рублів [6]. Це була грандіозна за масштабністю робота, за якою слідували не лише сільські господарі, а й вчені, і не тільки вітчизняні, а й закордонні. Вона прислужилась не лише вівчарству Полтавщини, а й багатьох інших губерній півдня й південного сходу тогочасної України [3, 6].

Крім того, вагомим був внесок Зайкевича як члена Товариства у складанні програми із розвитку бджільництва краю [1, 3]. Багато він зробив для пропаганди сортів та технологій вирощування кукурудзи, яку називав «скарб господарства» і що сьогодні підтвердилось в Україні. Не менш активно вчений пропагував тоді ще майже нову олійну культуру соняшник [6]. Змістовними та далекоглядними були виступи Анастасія Єгоровича під час засідань Товариства з питань аграрної освіти при університетах [1].

Багато разів Товариство обирало вченого до складу різних комісій та експертних рад, надто виставкових [6]. Він тісно співпрацював з друкованим органом Товариства – журналом «Хуторянин». Останній друкував на своїх шпальтах як статті самого Зайкевича (1901, 1909, 1913 рр.), так і розвідки про його діяльність (1899, 1902, 1905, 1908, 1909, 1910, 1911, 1916 рр.). Але все ж таки найбільш уславила Зайкевича співпраця із унікальним підрозділом Товариства – його Дослідним полем. Воно було створено у 1884 р., а згодом, у 1909 р. перетворено на Полтавську дослідну станцію – сучасний символ національної аграрної науки [1, 5, 6, 10].

Полтавське дослідне поле – Полтавська дослідна станція. Характеризуючи стосунки Зайкевича із цими найавторитетнішими аграрними установами країни, слід згадати вислів другого директора Дослідного поля В.М. Дьякова, який у 1909 р. зазначив: «Проф. А. Гр. Зайкевич был одним из первых у нас убеждённых распространителей самой идеи организации опытных полей и неизменным другом Полтавского опытного поля...глубоко верившего в успехи опытного поля» [5]. Не забув відмітити це і президент товариства П.П. Ганько. У своїй промові 28 жовтня 1909 р. на урочистостях з нагоди 25-річчя Дослідного поля він згадав Зайкевича «Положившего не мало труда на развитие Полтавского опытного поля». Все це об'єктивна данина внеску вченого у розбудову першої постійно діючої галузевої дослідної інституції країни [5, 10].

Зайкевич першим у 1875 р. на Другому з'їзді господарів Полтавської губернії нагадав зібранню заповітну мрію першого президента Полтавського товариства сільського господарства Л.В. Кочубея про необхідність організації Дослідної станції у Полтаві. Згодом, майже кожний рік поспіль, виступаючи в засіданнях Товариства вчений торкався цієї пропозиції. Так було аж до 1881 р. Відтоді Товариство доручило йому опрацювання згаданого питання. Тоді ж Анастасій Єгорович виклав проект заходів по створенню Дослідного поля та Програму його діяльності [5, 6]. Разом з цим слід наголосити на тому, що Зайкевичу належать головні зусилля стосовно остаточного місця розміщення нової установи та розробки її «плодозміну», який на багато років був основою її землекористування [5]. Не менш значущі заслуги Зайкевича у підборі і

рекомендації кандидатури першого директора Дослідного поля. Адже у постаті колишнього вихованця Зайкевича Б.П. Черепакіна установа отримала чесного, принципового та прискіпливого досліднопольця [10].

Досить важливо й те, що Зайкевич три рази обирався до ради Дослідного поля (1884–1887; 1905–1908; 1909–1911). Цей факт переконливо підтверджує об'єктивність слів професора Б.М. Рождественського про те, що хоч Зайкевич «...не был непосредственно в рядах работников станции, но его влияние и участие сыграло огромную роль в её становлении и развитии» [10]. У зв'язку з цим відмітимо, що у матеріалах, присвячених урочистостям з нагоди 40-річчя Дослідної станції (29–31 травня 1925 р.) багато разів висловлювалась думка про внесок Зайкевича у справу розвитку установи [10]. Сам же Зайкевич у своєму вітанні назвав згадану вікопомну річницю «щасливим праздником», побажавши станції «...діждати її тисячолітнього ювілею на щастя українському народові» [10]. І хоч професора не було на згаданому зібранні, громом овацій усі присутні вітали слова про те, що він як «основний ініціатор дослідної срави на Полтавщині і в усій Україні» удостоєний високого звання Герой Праці [10].

Вищим проявом творчої співпраці Зайкевича з Станцією, його довіри її науковому рівню ведення досліджень, була передача їй насіння виведеного вченим нового сорту люцерни. Доопрацьований співробітниками Станції під керівництвом знавця цієї культури В.М. Рабіновича, сорт отримав тоді назву Полтавська Грім-Зайкевич, і у 1931 р. був районований. Від 1955 р. сніп цього сорту кожного року виставлявся у павільйоні УРСР на Всесоюзній сільськогосподарській виставці [3]. Цим демонструвалось значення наукової спадщини Зайкевича. Із тих пір сорт не сходить із використання, демонструючи високу екологічну пластичність. Як генетичний матеріал, він увійшов до селекційних програм виведення нових сортів люцерни не лише в Україні, а і багатьох країнах близького та далекого зарубіжжя. Цей культивар, без перебільшення – кращий пам'ятник Зайкевичу та Дослідній станції, яка безперервно, вже майже 140 років поспіль несе глибину думок видатного полтавця, яким по праву пишаються як вітчизняна аграрна академічна наука, так і національне академічне народознавство [1].

Усе викладене вперше найбільш повно та аргументовано відтворює життєві та творчі зв'язки Анастасія Єгоровича Зайкевича із своєю батьківщиною – Полтавщиною. При цьому він постає як наполегливий шукач істини, яка базувалась на його феноменальній цілеспрямованості та працьовитості. Все це сприяло здійсненню багатьох інтелектуальних програм науковця. Вони і по сьогодні не втратили не лише своєї актуальності, а і впливу на такі важливі компоненти життя Полтавщини як освітянський, науковий і виробничий.

Вшанування Зайкевича на Полтавщині:

Топоніми:

Зайкевича провулок у Полтаві (Київський район – Червоний шлях).

Зайкевича провулок у Лубнах (район Терни).

Зайкевича провулок у с. Солониця Лубенського району.

Меморіальні дошки:

У Полтаві. Встановлена на фасаді головного корпусу Полтавської сільськогосподарської дослідної станції імені М. І. Вавилова на відзнаку 105-ї річниці від дня її заснування (1884) на честь вчених які брали активну участь у складанні програми установи і проведенні її досліджень. Виготовлена з граніту, відкрита у грудні 1989 р. [7].

У селищі Опішня Полтавського району. Встановлена на Стіні гончарної слави України на честь внеску вченого у розвиток національної керамології. Виготовлена з бронзи, автор – народний художник України, професор Володимир Одрехівський, відкрита 26 вересня 2018 р. [8].

У селі Солониця Лубенського району. Встановлена на приміщенні місцевого клубу на знак пошани до видатного односельця та науковця. Виготовлена з граніту, автор – лубенський художник Володимир Мірошніченко. Відкрита 14 жовтня 2019 р. [9].

Тож бачимо, громадська дія з вшанування пам'яті про Зайкевича на Полтавщині відповідає рівню вченого, його напрацюванням та справам. Але його постать така знакова і велична, що слід зробити більше, запровадити в області Всеукраїнські наукові читання присвячені спадщині Зайкевича та її використанню, відновити премію імені науковця, яку раніше присуджували на Лубенщині «за досягнення в культурі землеробства», відкрити пам'ятний знак на місці його поховання у Лубнах.

Бібліографічний список

1. Вергунов В.А. Історія сільськогосподарської дослідної справи в Україні. У 3 ч. К. : Аграрна наука, 2018. Ч. 1. Творці та розбудовники (біографічн. нариси). 604 с.
2. Зайкевич А.Е. К вопросу о культуре турецкого табака высших сортов в Полтавской губ. Х., 1890. 12 с.
3. Иванов С.З. Анастасий Егорович Зайкевич: историко-биографический очерк. Под ред. акад. АН УССР В.В. Данилевского. Х. : Харьк. книжн. изд., 1959. 150 с.
4. Самородов В.М. Зайкевич Анастасій Єгорович. Енциклопедія Сучасної України. Т.10. К., 2010. С. 116.
5. Самородов В. У истоков аграрной мысли Украины: классики аграрной науки и Полтавская опытная станция. *Зерно*. 2014. № 12. С. 104–106.
6. Самородов В.М., Кигим С.Л. Полтавське сільськогосподарське товариство (1865-1920): історія, звичаї, першопостаті / Наук. ред. В.М. Самородов. Полтава : Дивосвіт, 2015. 160 с.
7. Самородов В. Подвійний ювілей. Зоря Полтавщини. 1990. 1 січня. С. 2.
8. Самородов В. Лубенський вінок пошани Анастасію Зайкевичу. Полтавський краєзнавчий музей: Маловідомі сторінки історії, музеєзнавство, охорона пам'яток: Зб. наук. ст. Харків: ТОВ «Майдан», 2020. Вип. XV. С. 618–619.
9. Самородова В., Опара М. Увічнено ім'я Анастасія Зайкевича. Вечірня Полтава. 2018. 3 жовтня. С. 12.

10. 40-летний юбилей Полтавской с.-х. Опытной станции 1884-1924 г. Полтава, 1-я Совтипограф. «Більшовик Полтавщини», 1925. 110 с.

Меморіальна дошка А.Є. Зайкевичу в с. Солониця Лубенського району

Меморіальна дошка А.Є. Зайкевичу в селищі Опішнія Полтавського району